

چالش ها و موانع تربیت دینی در مدارس مقطع ابتدایی شهر مهاباد از منظر معلمان: مطالعه ای به روش پدیدارشناختی

قادر حسین زاده^۱، ریووار حسین زاده^۲

^۱ کارشناسی ارشد گروه مشاوره خانواده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز (نویسنده مسئول)

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد گروه روانشناسی تربیتی، دانشگاه پیام نور واحد مهاباد

چکیده

هدف پژوهش حاضر، چالش ها و موانع تربیت دینی در مدارس مقطع ابتدایی از منظر معلمان شهر مهاباد بود. نوع این پژوهش، کیفی و روش آن، پدیدار شناسی است. جامعه آماری این پژوهش، معلمان مقطع ابتدای شهر مهاباد در نیمه اول سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ بود. بر اساس دو روش نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی، افراد شرکت کننده در این مطالعه انتخاب شدند. از ابزار مصاحبه نیمه ساختار یافته برای گردآوری داده ها استفاده شد. بر این اساس، نمونه گیری با انتخاب اولین شرکت کننده شروع و تا انتخاب آخرین نفر از ده شرکت کننده که اشباع داده ها صورت گرفت، ادامه یافت. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش اسمیت و همکاران که حاوی سه نوع مضامین اصلی، مضامین فرعی و خوشه بندی مضامین می باشد، استفاده شد. نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع روش های تربیت دینی از دیدگاه معلمان در چهار خوشه، نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از دیدگاه معلمان در سه خوشه، نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان در چهار خوشه و در نهایت نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی از دیدگاه معلمان در سه خوشه، طبقه بندی شد.

واژه های کلیدی: تربیت دینی، چالش ها و موانع تربیت دینی، مدارس مقطع ابتدایی

۱. مقدمه

یگانه رسالت پیامبران الهی که برگزیدگان خداوند از میان انسان ها و فرستادگان او به سوی ایشان هستند، همانا «تربیت بشر» بوده است. همه تلاش ها و مجاهدت های ایشان در راستای این هدف بزرگ شکل گرفته و زندگی خود را به پای این مقصود فدا کرده اند (حسینی نژاد ماهانی، ۱۴۰۱). «وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ» (سوره انبیاء؛ آیه ۷۳). تربیت مجموعه اعمال یا تأثیرات عمدی و هدف دار یک انسان (مربی) به منظور اثرگذاری بر شناخت ها، اعتقادات، احساسات، عواطف و رفتارهای انسان های دیگر (مربی) براساس برنامه ای سنجیده است (حسینی نژاد ماهانی، ۱۴۰۱). به اعتقاد مقام معظم رهبری، تربیت به معنای رشد و نمو و حرکت هر شیء به سوی هدف و غایتی است که آن شیء کمال خود را باز می یابد (غلام پور، عسگری، سرزهی و مهدوی فرد، ۱۴۰۰). یکی از ابعاد تربیتی که همواره مورد توجه نظام های مختلف تربیتی و آموزشی از جمله نظام تعلیم و تربیت اسلامی بوده است توجه به بعد دینی مربیان است (حسینی نژاد ماهانی، ۱۴۰۱). دین به عنوان برنامه زندگی از ابتدای حیات انسان همراه او بوده و در تاریخ بشر هرگز حتی قبیله ای بدون دین وجود نداشته است. دین با تعلیم گسترده خود تمام ابعاد زندگی در بر گرفته و برای آن برنامه دارد (ارنست هیوم، ۱۳۹۸، ص ۲۱). دین داری نهادینه کردن تعلیم و ارزش های دینی است و در همه ابعاد حیات آدمی که ثمرات بی شماری دارد و در لباس یقین، صبر و تسلیم و رضا، امانت داری، راستی، حیا و پاکدامنی، وفاداری، پارسایی، انفاق و احسان، رحم و عطف، مدارا و مهربانی، طاعت و عبادت، جهاد و تلاش جلوه می کند. اما پیوسته عواملی به صورت پیدا و پنهان دین داری را تهدید می کند. این عوامل به صورت آفت ها، آسیب ها و موانع بازدارنده فرا راه اندیشه دینی و گرایش او به دین قرار می گیرد و زمینه دین گریزی و دین ستیزی فراهم می آید (عوض زاده، کریمی باغملک و رضایی، ۱۳۹۹).

تربیت دینی، یکی از مقوله های زیربنایی، حیاتی و سرنوشت ساز در تعلیم و تربیت به شمار می رود. معمولاً در نظام آموزشی کشورهای اسلامی، تربیت دینی مبتنی بر ساحت اعتقادی، فلسفی و جهان بینی مکتب اسلام صورت می گیرد (پاک سرشت، ۱۳۹۷). تربیت دینی، تمهید شرایط ذهنی و خارجی است برای افراد تحت تربیت بطوری که باعث تحقق یا ازدیاد ایمان و مراتب آن گردد (یوسفی، ردفیروزجایی و احمدی، ۱۴۰۱). تربیت دینی را می توان به تربیت مبتنی بر ارزش های آموزه های اسلامی که در قرآن و حدیث و نیز در اندیشه های علما و در رفتار مسلمانان که در طول تاریخ بیان شده است، تعبیر کرد. انتظار می رود تربیت دینی بتواند انسان هایی را به وجود آورد که همواره در جهت کمال ایمان و تقوا تلاش می کنند (سوسیلاواتی، آپریلانتی، و اسبری، ۲۰۲۲). تربیت دینی نه تنها انسان را در این دنیا به صورت فردی کمال جو، دانش دوست و باتقوا در می آورد، بلکه با ارتباط فرد به مبدأ هستی، سعادت دائمی او را تأمین می کند (شریعتمداری، ۱۳۹۸، ص ۳۴). تعلیمات دینی در مدارس برای دانش آموزان برای درک گسترده تر و کامل تر آموزه های اسلام بسیار مهم است. هدف تعلیم و تربیت دینی تقویت ایمان، افزایش درک و عمل به آموزه های اسلامی در بین دانش آموزان است (سوسیلاواتی و همکاران، ۲۰۲۲). در کشور ایران، همکاری خانواده و مدرسه در قالب وظایف انجمن اولیاء و مربیان آمده که وظیفه انجمن ایجاد همکاری بین این دو نهاد، به طور کلی در تربیت و خصوصاً در تربیت دینی کودکان است. ماده دو آیین نامه انجمن اولیاء و مربیان (۱۳۷۳) به جلب توجه اولیای دانش آموزان و کارکنان مدرسه نسبت به مسائل دینی، تربیتی، اخلاقی، اجتماعی و مشاوره با آنان، به منظور هماهنگ کردن روش های تربیتی و آموزشی در محیط خانه و مدرسه، اشاره دارد (افشارمنش و نوذری، ۱۴۰۰).

با وجود اهمیت بسیار زیاد تربیت دینی در جامعه و نظام آموزشی ما، نتایج تحقیقات نشانگر این است که آموزش دینی در مدارس وضعیت مطلوبی ندارد و با موانع و چالش های همراه است. از سوی دیگر آموزش دینی در مدارس گاه با تأثیرات معکوس نیز همراه بوده و باعث شده است تا این ناکارآمدی ها تا حد زیادی در بحران آفرینی ها و کاستی های رفتارهای دینی دانش آموزان سهم مؤثری داشته باشد (اشرفی سلطان احمدی، کیهان، ملکی آوارسین و یاری، ۱۴۰۰). در رابطه با چالش های

تربیت دینی دانش‌آموزان تاکنون پژوهش‌هایی انجام شده است. در این راستا افشارمنش (۱۳۹۷) در پژوهش خود بیان کرد، تربیت دینی دانش‌آموزان دوره ابتدایی از نظر کارشناسان تربیت دینی، سه دسته اند: اول، تهدیدهای ناشی از اوضاع و شرایط فرهنگی اجتماعی جامعه؛ دوم، تهدیدهای ناشی از کاستی های موجود در فعالیتهای مشارکتی کادر مدرسه؛ سوم، تهدیدهای ناشی از کاستی‌های موجود در فعالیتهای مشارکتی والدین. در پژوهشی دیگر محمودی (۱۳۹۷) در تحقیقی عنوان کردند، به روز نبودن دانش دبیران معارف اسلامی و مربیان پرورشی، ناکافی بودن برنامه‌های پرورشی مدارس، پایبند نبودن برخی از خانواده ها به آداب و رسوم دینی، نامناسب بودن اخلاق و رفتار دینی برخی از معلمان، عدم توجه محتوای درسی معارف اسلامی به نیازهای رشدی دانش‌آموزان، نمره محوری و تأکید بر حفظ مفاهیم از مهم ترین چالش‌ها و موانع تربیت دینی می‌باشد. شمشیری، شیروانی شیر و زارعی (۱۴۰۰) نیز موانع تربیت دینی را به دو دسته عوامل مربوط به مسئولان و برنامه‌ریزان درسی و آموزشی و عوامل مربوط به فرایند برنامه درسی (نیازسنجی، اهداف، محتوا، روش، معلم، فراگیر، زمان، مکان، ارزشیابی) تقسیم کردند. در مطالعه‌ای دیگر صمدی (۱۴۰۱) اظهار داشت که از جمله موانع تربیتی دینی دانش‌آموزان، ضعف سیاست گذاری نظام آموزشی در حوزه‌های مختلف از جمله تربیت نیروی انسانی، برنامه‌ریزی درسی تعلیمات دینی، کم‌توجهی به مقتضیات رشدی نوجوان، کم‌توجهی به ضعف خانواده‌ها در امر تربیت دینی فرزندان، نگاه انحصاری و ایدئولوژیک نظام سیاسی به پدیده دین می‌باشد. ابراهیمی کیایی و عامریان (۱۳۹۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که مشکلات مربوط به ضعف باورهای دینی و ارتباطات اعضای خانواده، مسائل مربوط به مدارس، گروه همسالان و جامعه، مسائل رسانه‌ای، ناهماهنگی اصول تربیتی در خانه و مدرسه، انواع آسیب‌های فردی و اجتماعی در خانواده، مهم‌ترین موانع تربیت دینی نوجوانان هستند. باقری (۱۴۰۱، ص ۱۴۳) ضمن بیان اینکه «ارتباط بین مربی و متربی» جزء ملزومات فعالیت تربیت دینی به شمار می‌رود، اظهار می‌کند که یکی از محورهای مهم و آسیب‌زا در حوزه تربیت دینی همین نحوه ارتباط بین مربی و متربی است. آران و نایب کبیر (۲۰۱۸) نیز در تحقیق خود نشان بیان کردند که سهل انگاری یا ناآگاهی خانواده‌ها نسبت به موضوع تربیت دینی آسیب‌های روانی، اجتماعی و دینی بسیاری را به همراه داشته است.

با توجه به مطالب بیان شده می‌توان گفت اهمیت بررسی چالش‌ها و موانع تربیت دینی در دانش‌آموزان، برای نظام مقدس ما بسیار حائز اهمیت است. این اهمیت و بررسی و تحلیل دشواری های تربیت دینی، در گرو شناخت منشاء موانع و آسیب‌هایی است که در تربیت دینی رخ داده است. شناخت چالش‌های پیش روی تربیت دینی دانش‌آموزان و بررسی منشاء پیدایش این چالش‌ها، کمک می‌کند تا در جهت رفع آنها برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تری انجام شود و از برخورد سطحی با آنها پرهیز گردد. ضرورت بررسی این موضوع در مقطع زمانی کنونی نیز به دلیل شرایط خاص فرهنگی و اجتماعی جامعه و هجوم مولفه‌های فرهنگ غربی به ویژه در بین کودکان و نوجوانان و پیامدهای ناشی از آن است، که انجام چنین پژوهش‌هایی را در این مقطع زمانی ایجاب می‌کند. مهم‌ترین مسئله در این پژوهش، گفتمان شناسایی چالش‌ها و موانع تربیت دینی بوده و هدف از انجام آن بررسی و شناخت عوامل و متغیرهایی است که متوجه این جنبه از تربیت دانش‌آموزان در شرایط فعلی بوده و تشخیص آن، نوعی پیشگیری و در حقیقت، تلاشی مشفقانه برای افزایش مصونیت تربیت دینی از آفات است. در واقع هدف اصلی از شناسایی چالش‌های تربیت دینی، تکمیل و تأمین فرایندهای مناسب برای دفع یا رفع آفات و موانع می‌باشد. در آموزش و پرورش کشورمان، بر تربیت دینی دانش‌آموزان تأکید زیادی می‌شود. پیشرفت و توسعه هر کشوری مرهون موفقیت و رشد نظام تعلیم و تربیت آن کشور بوده و پرداختن به حوزه تربیت دینی در آن نظام از عناصر اصلی پیشرفت است. اما در گام اول برای حصول اهداف برنامه‌های تربیت دینی باید موانع و چالش‌های پیرامون آن را شناخت. از اینرو، مسئله اصلی پژوهش حاضر شناسایی چالش‌ها و موانع تربیت دینی در مدارس مقطع ابتدایی از منظر معلمان شهر مهاباد است.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی از نوع پدیدارشناختی تفسیری است. در این روش اطلاعات غنی و بینش عمیقی در مورد تجربیات زیسته شرکت کنندگان می‌دهد و سطحی نیست (گریش و لیس، ۲۰۱۰). پدیدارشناسی تفسیری رویکردی سیستماتیک برای مطالعه و تفسیر یک پدیده ارائه می‌کند و اجازه می‌دهد پدیده مورد نظر با یک دید تفسیری، تحلیل و کشف شود تا محقق در طی فرایند، تفسیر به درک عمیق‌تری از تجربیات زیسته دست یابد. پدیدارشناسی در حال کلی به دنبال تبیین نقش آگاهی و تجربه از طرف محقق است (سعیدی رضوانی و غلامی، ۱۴۰۰). با توجه به اینکه این مطالعه درصدد درک و توصیف تجارب معلمانی است که با چالش‌ها و موانع تربیت‌دینی در مدارس مقطع ابتدایی شهر مهاباد در نیمه اول سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ مواجه شده‌اند. مشارکت کنندگان در این پژوهش بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی، افراد شرکت کننده در این مطالعه، انتخاب شدند. بر این اساس، نمونه‌گیری با انتخاب اولین شرکت کننده شروع و تا انتخاب آخرین نفر از ده شرکت کننده (جدول، ۱) که اشباع داده‌ها صورت گرفت، ادامه یافت. ضمناً مصاحبه از تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۱ تا ۱۴۰۱/۱۱/۳۰ به طول انجامید. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق بود که از مصاحبه شونده خواسته می‌شد که به توصیف تجارب و خاطرات خود بپردازد. مصاحبه عمیق و کیفی ماهیتی چرخه‌ای دارد به گونه‌ای که پس از هر مصاحبه پژوهشگر محتوای مصاحبه را نسخه برداری می‌کند و بر اساس داده‌های به دست آمده در مورد موضوعات بعدی و کاوش در مصاحبه تصمیم می‌گیرد. مصاحبه عمیق فقط یک سؤال و پرسش دو جانبه نیست که پژوهشگر سؤال‌هایی را بپرسد و پاسخ‌گو جواب دهد. در طی مصاحبه عمیق مصاحبه‌گر سؤال‌هایی را می‌پرسد و پاسخ‌گو را بر می‌انگیزد که با علاقه به آنها جواب دهد تا بتواند در تجارب آنها سهیم شود. در واقع مصاحبه عمیق یک مشارکت در ساخت معنا بین مصاحبه‌گر و پاسخ‌گو است. در این پژوهش مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر با توجه به شرایط هر کدام از مصاحبه شونده‌ها در محیط کار یا در محیط‌های غیر کاری و آزاد انجام گرفت. مدت زمان مصاحبه‌ها از ۲۰ تا ۴۵ دقیقه متفاوت بود. کلیه مصاحبه‌ها با رضایت شرکت کنندگان ضبط و ثبت گردید و سپس به طور کامل و کلمه به کلمه روی کاغذ پیاده و نسخه برداری شد.

جدول (۱) یافته‌های جمعیت‌شناختی پژوهش

متغیر جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد
۱-۵ سال	۲	۲۰
۶-۱۰ سال	۲	۲۰
۱۱-۱۵ سال	۱	۱۰
۱۶-۲۰ سال	۱	۱۰
بالای ۲۰ سال	۲	۲۰
کل	۱۰	۱۰۰
مرد	۵	۵۰
زن	۵	۵۰
کل	۱۰	۱۰۰
کارشناسی	۳	۳۰
ارشد و بالاتر	۷	۷۰
کل	۱۰	۱۰۰

سابقه خدمت

جنسیت

میزان تحصیلات

در این پژوهش از فرایند مصاحبه نیمه ساختارمند استفاده شد. در نهایت برای بررسی های بیشتر، با پرسش سؤالات باز پاسخ بینش عمیق تری از نظرهای مصاحبه شوندگان به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش پیشنهادی اسمیت و همکاران (۱۹۹۵) استفاده شده است.

برای اعتبار و روایی پژوهش حاضر از روش های گوناگونی از قبیل درگیری طولانی مدت، مشاهده مداوم، سه سوسازی پرسش از همکاران و واریسی اعضا استفاده شد. به این ترتیب در تحلیل و طبقه بندی داده ها از پژوهشگری با تجربه در پژوهش کیفی نظرخواهی شد برای بررسی متن مصاحبه ها، تحلیل و مقوله بندی حاصل از مصاحبه ها نیز در اختیار تعدادی از مصاحبه شوندگان قرار گرفت که آن ها را بر اساس مصاحبه و همچنین تجارب خود تأیید کنند. برای انتقال پذیری در این مطالعه سعی شد تمام جزئیات پژوهش از نمونه گیری گرفته تا فرایند جمع آوری و تحلیل داده ها به طور کامل شرح داده شود. به علاوه، به منظور افزایش تعمیم پذیری سعی شد که انتخاب نمونه ها به گونه ای باشد که امکان بررسی موضوع از ابعاد متفاوت فراهم شود. برای تأمین اعتبار نیز از یک ناظر خارجی باتجربه در تحقیق کیفی استفاده شد که زیربنای تئوریک و فرایند جمع آوری و تحلیل داده ها را بررسی و تأیید کند. همچنین به منظور دستیابی به قابلیت تأیید پذیری، از یک ناظر خارجی مسلط به تحقیق کیفی استفاده شد که به مواردی از قبیل فایل های مصاحبه متون پیاده شده یادداشت ها، داده های تحلیل شده، یافته های مطالعه، معانی استخراج شده طبقه بندی ها جزئیات فرایند مطالعه قصد اولیه مطالعه پیشنهاد اولیه سؤالات مصاحبه و در کل به تمامی جزئیات مطالعه دسترسی داشت.

بنابراین برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش پیشنهادی اسمیت و همکاران (۱۹۹۵) استفاده شده است (به نقل از ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۴۲). اسمیت سه مرحله را برای تحلیل داده ها در روش پدیدارشناسی پیشنهاد کرده است: الف. تولید داده ها، ب. تجزیه و تحلیل داده ها (این مرحله شامل مراحل فرعی است: ۱. مواجهه اولیه؛ خواندن و بازخوانی یک مورد، ۲. تشخیص و برچسب زدن به مقوله ها، ۳. لیست کردن و خوشه بندی مقوله ها، ۴. ایجاد یک جدول خلاصه سازی)، ج. تلفیق موردها.

در این پژوهش، پس از انجام مصاحبه ها (مرحله اول، تولید داده ها بلافاصله محتوای آن مکتوب و تحلیل آغاز شد. در مرحله دوم، یعنی تجزیه و تحلیل داده ها، ابتدا هریک از متون مکتوب شده با دقت خوانده و بازخوانی شدند و مضامین یا برداشت های اولیه در گوشه ای از متن پیاده شده نگاشته شدند که شامل برخی تداعی ها، پرسش ها، مفاهیم و غیره بود و به ذهن پژوهشگر خطور می کرد و می توانست در مراحل بعدی استفاده شد. سپس مضامینی که می توانست معرف بخش هایی از متن (معمولاً یک یا چند جمله) باشد تعیین و ثبت شدند مرحله ب- ۲). در مراحل بعدی (ب - ۳ و ب - ۴) عمل لیست کردن و خوشه بندی مقوله ها مضامین اصلی و فرعی (صورت خواهد گرفت؛ به طوری که برای محتوای هریک از مصاحبه ها یک جدول خلاصه تشکیل شد. در آخرین مرحله اصلی (مرحله ج)، برای تلفیق موردها و یا مضامین، همه جدول ها کنار هم قرار گرفتند و از طریق غوطه وری در داده ها، مقایسه مداوم و شناسایی مشابهت ها و تفاوت ها، مقوله ها و مضامین کلی و جزئی در یک جدول استخراج شدند. داده های این جدول مبنای گزارش یافته های پژوهشی شد.

۳. یافته های پژوهش

سوال اول: معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در مورد چالش ها و موانع روش های تربیت دینی چه دیدگاهی دارند؟

جدول (۲): یافته‌های مربوط به سؤال اول

ردیف	مضامین اصلی	مضامین فرعی	خوشه بندی مضمون
۱	عدم توجه به رویکردهای جدید و نوین مانند رویکرد آیت‌مدار و اجتماع‌محور یکی از آسیب‌های روش‌های تربیت دینی است.	عدم توجه به رویکردهای جدید و نوین در تربیت دینی	سنت‌گرا بودن روش‌های تربیت دینی
۲	عدم تناسب تربیت دینی دانش‌آموزان در قالب بازی، نمایش و قصه‌گویی موجب آسیب‌های جدی خواهد شد.	عدم ارائه تربیت دینی دانش‌آموزان در قالب بازیف نمایش و قصه‌گویی	
۳	امر و نهی دانش‌آموزان در آموزش تربیت دینی موجب آسیب خواهد شد.	امر و نهی دانش‌آموزان در آموزش تربیت دینی	ماهیت تلقینی روش‌های تربیت دینی
۴	آموزش‌ها بر اساس حفظ سوره‌ها و معنی‌ها بجای وجه تربیتی دینی آنها مورد تاکید قرار می‌گیرند.	تاکید آموزش‌ها بر اساس حفظ سوره‌ها و معنی‌ها	حافظه گرایی در روش‌های تربیت دینی
۵	از روش تربیت دینی پیشوایان دینی و امامان معصوم استفاده نمی‌شود.	عدم استفاده از روش تربیت دینی امامان و پیشوایان دینی	بی توجهی به روش الگوها در تربیت دینی

چنانکه جدول (۲) نشان می‌دهد، نتایج حاصل از یافته‌های مصاحبه در باب چالش‌ها و موانع روش‌های تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در چهار دسته خوشه، سنت گرا بودن روش‌های تربیت دینی، ماهیت تلقینی روش‌های تربیت دینی، حافظه گرایی در روش‌های تربیت دینی و بی توجهی به روش الگویی در تربیت دینی، همچنین چهار مضامین فرعی، عدم بکارگیری روش‌های نوین در تربیت دینی، آمرا نه بودن روش‌های تربیت دینی، حافظه محور بودن روش‌های تربیت دینی، عدم بکارگیری سیره بزرگان دین در تربیت دینی، استخراج شد. در زیر به توصیف این مضامین فرعی می‌پردازیم.

(۱) عدم بکارگیری روش‌های نوین در تربیت دینی

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که عدم بکارگیری روش‌های نوین در تربیت دینی یکی از چالش‌ها و موانع روش‌های تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان معتقد بود: «عدم توجه به رویکردهای جدید و نوین مانند رویکرد آیت‌مدار و اجتماع‌محور یکی از چالش‌ها و موانع روش‌های تربیت دینی است».

(۲) آمرا نه بودن روش‌های تربیت دینی

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که آمرا نه بودن و تلقین روش‌های تربیت دینی، یکی دیگر از چالش‌ها و موانع روش‌های تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان می‌گفت: «امر و نهی دانش‌آموزان در آموزش تربیت دینی موجب آسیب خواهد شد».

(۳) حافظه محور بودن روش های تربیت دینی

بر این اساس می توان اذعان کرد که حافظه محور بودن روش های تربیت دینی، یکی از چالش ها و موانع روش های تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان بیان کرد: «آموزش ها بر اساس حفظ سوره ها و معنی ها بجای وجه تربیتی دینی آن ها مورد تاکید قرار می گیرند».

(۴) عدم بکارگیری سیره بزرگان دین در تربیت دینی

بر این اساس می توان اذعان کرد که عدم بکارگیری سیره بزرگان دین در تربیت دینی یکی از چالش ها و موانع روش های تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان چنین بیان کرد که «از روش تربیت دینی پیشوایان دینی و امامان استفاده نمی شود».

سوال دوم: معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در مورد چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی چه دیدگاهی دارند؟

جدول (۳) یافته های مربوط به سؤال دوم

ردیف	مضامین اصلی	مضامین فرعی	خوشه بندی مضمون
۱	یادگیری در فضای فیزیکی خشک و بدون فعالیت های شاد از جمله این چالش ها و موانع است.	یادگیری در فضای خشک و بدون فعالیت های شاد	عدم تناسب محیط یادگیری تربیت دینی با نیازها و ویژگی های عاطفی فراگیران
۲	محیط کلاس و مدرسه جذاب نیست.	عدم جذابیت فضای آموزشی کلاس و مدرسه	
۳	عدم هماهنگی معلم و محیط خانه در تربیت دینی دانش آموز موجب اختلال در تربیت او خواهد شد.	عدم هماهنگی معلم و محیط خانه در تربیت دینی	تعارض مدرسه و خانواده در محیط یادگیری
۴	محدودیت های امکاناتی و بهداشتی برای تربیت دینی یکی از مهم ترین چالش ها و موانع را در یادگیری بوجود می آورد.	محدودیت های امکاناتی و بهداشتی	چالش ها و موانع ساختاری محیط یادگیری تربیت دینی

چنانکه جدول (۳) نشان می دهد، نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در سه دسته خوشه، عدم تناسب فضای یادگیری تربیت دینی با نیازها و ویژگی های عاطفی فراگیران، تعارض مدرسه و خانواده در محیط یادگیری و آسیب های ساختاری محیط یادگیری تربیت دینی و همچنین چهار مضامین فرعی، یادگیری در محیط خشک و بدون فعالیت های شاد، عدم جذابیت محیط مدرسه، عدم هماهنگی مربی و محیط خانه در تربیت دینی و محدودیت های امکاناتی و بهداشتی، طبقه بندی شده است. در زیر به توصیف مضامین فرعی می پردازیم.

(۱) فضای فیزیکی غیرجذاب مدرسه در تربیت دینی

بر این اساس می توان اذعان کرد که فضای فیزیکی غیرجذاب مدرسه در تربیت دینی، یکی از چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان چنین عنوان کرد که «یادگیری در فضای فیزیکی خشک و بدون فعالیت های شاد از جمله این آسیب ها است».

(۲) ناهماهنگی محیط یادگیری مدرسه با محیط خانواده

بر این اساس می توان اذعان کرد که ناهماهنگی محیط یادگیری مدرسه با محیط خانواده، یکی دیگر از چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان اعتقاد داشت: «عدم هماهنگی مربی و محیط خانه در تربیت دینی کودک موجب اختلال در تربیت کودک خواهد شد».

(۳) ضعف در فراهم آوردن ابزار و شرایط مادی برای تربیت دینی

بر این اساس می توان اذعان کرد که ضعف در فراهم آوردن ابزار و شرایط مادی برای تربیت دینی، یکی از چالش ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان چنین عنوان کرد که «محدودیت های امکاناتی و بهداشتی برای تربیت دینی یکی از مهم ترین آسیب ها را در یادگیری بوجود می آورد».

سوال سوم: معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در مورد چالش ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی چه دیدگاهی دارند؟

جدول (۴): یافته های مربوط به سوال سوم

ردیف	مضامین اصلی	مضامین فرعی	خوشه بندی مضمون
۱	نداشتن آگاهی کامل معلم از مسائل دینی از جمله این موانع است.	نداشتن آگاهی کامل معلم از مسائل دینی	عدم تخصص در مسائل دینی
۲	عدم شایستگی از نظر علمی و انگیزشی معلمان یکی از این موانع است.	عدم شایستگی معلمان از نظر علمی و انگیزشی	
۳	وجود سخت گیری معلم در آموزش های تربیت دینی موانع بوجود می آورد.	وجود سخت گیری معلم در تربیت دینی	ماهیت تلقینی نقش معلمان تربیت دینی
۴	عدم رعایت ارزش های اخلاقی و مستبدانه رفتار کردن از طرف معلمان موجب آسیب های جبران ناپذیری خواهد شد.	عدم رعایت ارزش های اخلاقی و مستبدانه رفتار کردن معلمان	
۵	عدم اعتقاد مربی به تربیت دینی و انجام فقط به عنوان وظیفه یکی از مهمترین چالش ها و موانع است.	عدم اعتقاد معلم به تربیت دینی و اسلامی	چالش ارزشی معلمان تربیت دینی
۶	مربیان، آموزه های دینی را بصورت تئوری و نظری نه کاربردی تعلیم می دهند.	محدود شدن آموزه های دینی بصورت تئوری و نظری	تئوری زندگی نقش تربیتی معلمان تربیت دینی

چنانکه جدول (۴) نشان می‌دهد، نتایج حاصل از یافته‌های مصاحبه در باب چالش‌ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در چهار دسته خوشه عدم تخصص معلمان، ماهیت تلقینی نقش معلمان تربیت‌دینی، چالش ارزشی معلمان تربیت دینی و تئوری زدگی نقش تربیتی معلمان تربیت دینی و همچنین چهار مضمون فرعی، عدم صلاحیت حرفه‌ای معلمان، آمرانه و سخت‌گیرانه رفتار کردن معلمان تربیت دینی، عدم اعتقاد معلم به تربیت دینی و اسلامی، محدود شدن آموزه‌های دینی بصورت تئوری و نظری، استخراج گردید. در زیر به توصیف مضامین فرعی می‌پردازیم.

(۱) عدم تخصص و صلاحیت حرفه‌ای معلمان

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که عدم صلاحیت حرفه‌ای معلمان، یکی از چالش‌ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان چنین عنوان کرد که «عدم شایستگی از نظر علمی و انگیزشی معلمان یکی از آسیب‌های نقش مربی در تربیت دینی است».

(۲) آمرانه و سخت‌گیرانه رفتار کردن معلمان تربیت دینی

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که آمرانه و سخت‌گیرانه رفتار کردن معلمان تربیت دینی، یکی دیگر از چالش‌ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان اعتقاد داشت: «عدم رعایت ارزش‌های اخلاقی و مستبدانه رفتار کردن از طرف معلمان موجب آسیب‌های جبران‌ناپذیری خواهد شد».

(۳) عدم اعتقاد معلمان به جایگاه و اهمیت تربیت‌دینی

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که بی‌باوری معلمان به جایگاه و اهمیت تربیت دینی، یکی دیگر از چالش‌ها و موانع نقش مربی در تربیت‌دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این زمینه، یکی از معلمان بر آن بود که «عدم اعتقاد مربی به تربیت دینی و اسلامی و انجام آن فقط به عنوان وظیفه، یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها است».

(۴) محدود شدن آموزه‌های دینی بصورت تئوری و نظری

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که غیرکاربردی بودن آموزش معلمان، یکی از چالش‌ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان چنین بیان کرد که «مربیان، آموزه‌های دینی را بصورت تئوری و نظری نه کاربردی تعلیم می‌دهند».

سوال چهارم: معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در مورد چالش‌ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت‌دینی چه دیدگاهی دارند؟

جدول (۵): نتایج مرتبط با سوال چهارم

ردیف	مضامین اصلی	مضامین فرعی	خوشه بندی مضمون
۱	بیشتر والدین از مسئولیت خود در زمینه تربیت دینی فرزندان‌شان آگاهی ندارند.	بینش کم والدین در زمینه نقش خود در قبال تربیت دینی فرزندان‌شان	فقر اطلاعاتی والدین در زمینه تربیت دینی فرزندان‌شان

۲	بیشتر والدین مسئولیت تربیت دینی را وظیفه مدارس یا جامعه می دانند.	واگذاری فرزندان به تربیت بیرونی مانند مدرسه و جامعه	
۳	والدین از روش های تربیتی قدیمی و سنتی، برای تربیت فرزندان استفاده می کنند.	وجود باورهای پیشین آسیب زای والدین در امور تربیتی فرزندان	باورهای تربیتی مخرب در والدین
۴	والدین زمانی را برای فراگیری امور تربیت دینی و مشاوره اختصاص نمی دهند.	بی نیاز دانستن خود (والدین) از تجربیات دیگران	
۵	والدین (مخصوصاً پدر) بیشتر زمان را برای امرار معاش اختصاص می دهند و به بعد تربیت دینی کودکان توجهی نمی کنند.	غفلت از مسئله تربیت دینی فرزندان از نگاه والدین در اثر مشغله زیاد والدین	تقدم مسائل مادی بر مسائل تربیتی دینی در والدین
۶	بیشتر والدین با وجود وضعیت اقتصادی مطلوب، هیچ تلاشی برای امور تربیت دینی فرزندان نمی کنند.	افزون طلبی بیش از حد در مسائل مادی و در نتیجه کم رنگ شدن باورها و اعتقادات مذهبی در محیط خانواده	

چنانکه جدول (۵) نشان می دهد، نتایج حاصل از یافته های مصاحبه در باب چالش ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد در سه دسته خوشه، فقر اطلاعاتی والدین در زمینه تربیت دینی فرزندان، باورهای تربیتی مخرب در والدین و تقدم مسائل مادی بر مسائل تربیتی دینی در والدین؛ همچنین سه مضمون فرعی، بینش کم والدین در زمینه نقش خود در قبال تربیت دینی فرزندان، وجود باورهای پیشین آسیب زای والدین در امور تربیتی فرزندان و غفلت از مسئله تربیت دینی فرزندان از نگاه والدین در اثر مشغله زیاد والدین، استخراج گردید. در زیر به توصیف مضامین فرعی می پردازیم.

(۱) بینش کم والدین در زمینه نقش خود در قبال تربیت دینی فرزندان

بر این اساس می توان اذعان کرد که بینش کم والدین در زمینه نقش خود در قبال تربیت دینی فرزندان، یکی از چالش ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان چنین بیان کرد که «بیشتر والدین از مسئولیت خود در زمینه تربیت دینی فرزندان آگاهی ندارند».

(۲) وجود باورهای پیشین آسیب زای والدین در امور تربیتی فرزندان

بر این اساس می توان اذعان کرد که وجود باورهای پیشین آسیب زای والدین در امور تربیتی فرزندان، یکی از چالش ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان چنین بیان کرد که «والدین از روش های تربیتی قدیمی و سنتی، برای تربیت فرزندان استفاده می کنند».

(۳) غفلت از مسئله تربیت دینی فرزندان از نگاه والدین در اثر مشغله زیاد والدین

بر این اساس می‌توان اذعان کرد که غفلت از مسئله تربیت دینی فرزندان از نگاه والدین در اثر مشغله زیاد والدین، یکی از چالش‌ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی شهر مهاباد است. در این رابطه، یکی از معلمان چنین بیان کرد که «والدین (مخصوصاً پدر) بیشتر زمان را برای امرار معاش اختصاص می‌دهند و به بعد تربیت دینی کودکانشان توجهی نمی‌کنند».

۴. بحث و نتیجه‌گیری

تربیت دینی یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مهم تربیت به شمار می‌رود و به لحاظ اینکه دارای مؤلفه‌های اعتقادی، الزامی، تجربه درونی و عمل است بر تمام شئون زندگی آدمی تأثیر گسترده‌ای دارد، با این وجود، این نوع از تربیت چه در حالت رسمی و چه در حالت غیررسمی خود، موانعی دارد که همواره آن را با چالش رو به رو کرده است. لذا هدف پژوهش حاضر چالش‌ها و موانع تربیت دینی در مدارس مقطع ابتدایی از منظر معلمان شهر مهاباد بود.

در ارتباط با این موضوع که معلمان دوره ابتدایی نسبت سوال اول یعنی چالش‌ها و موانع روش‌های تربیت دینی چه دیدگاهی دارند، چهار دسته خوشه یعنی، سنت‌گرا بودن روش‌های تربیت دینی، ماهیت تلقینی روش‌های تربیت دینی، حافظه‌گرایی در روش‌های تربیت دینی و بی توجهی به روش الگویی در تربیت دینی به دست آمد. نتیجه این سوال با نتایج تحقیق حسینی (۱۳۹۶)، زارع (۱۳۹۸) و ساجدی (۱۳۸۶) همسوست. در توجیه یافته‌های این سوال می‌توان گفت که یکی از گستره‌ها در «تربیت دینی» استفاده از روش‌هایی است که نه تنها شایسته، بلکه بایسته است که در تربیت دینی متربیان و فراگیران، بویژه نوجوانان و دانش‌آموزان به کار گرفته شود و استفاده از روش‌های تربیتی صحیح، از اصول و مبانی مهمی است که همه دست اندرکاران مسایل تربیتی نوجوانان و جوانان باید به آن توجهی وافر کنند، زیرا «دنیای امروز، دنیای به کارگیری روش‌ها و بهره گیری از راه کارهاست.» متأسفانه عده‌ای از والدین بدون تفکر و شناخت، از روش پیشینیان خود تبعیت کرده و همان راه و روش برای تربیت دینی فرزندان برمی‌گزینند که این مصداق پیروی کورکورانه است. عدم استفاده از روش‌های صحیح آموزش و تربیتی (عدم توجه به رویکردهای جدید و نوین مانند رویکرد آیت‌مدار، عدم تناسب تربیت دینی کودکان در قالب بازی و قصه گویی) و سستی بعضی خانواده‌ها در ارزش‌های اخلاقی و دینی، نقش نهاد خانواده را در تربیت دینی کمرنگ نموده است (شمشیری و همکاران، ۱۴۰۰). از سوی دیگر، با آنکه آموزش و پرورش قرن بیست و یکم، در فرایند و تربیت تأکید زیادی بر روش‌های فعال و مشارکتی دارد، متأسفانه، هنوز بسیاری از دبیران و معلمان در آموزش معارف دینی، به جای استفاده از روش‌های فعال و پویا از روش‌های منفعلانه و ایستا استفاده می‌کنند. روش‌های نوین در آموزش، تبلیغ و ارتباط، از بایسته‌ترین مسائل روزگار ماست که همه مربیان باید بدان توجه کنند تا دانش‌آموزان از آموزه‌های دینی و ارزش‌های مذهبی فاصله نگیرند. هماهنگ و همسو با نتایج این سوال شمشیری و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیق خود اظهار داشتند که بعضی از چالش‌های تربیت دینی استفاده از روش‌های اجبار و الزام و تحمیل و متنوع نبودن روش می‌باشد.

در رابطه با سوال دوم یعنی چالش‌ها و موانع محیط یادگیری تربیت دینی از نظر معلمان، سه دسته خوشه، عدم تناسب فضای یادگیری تربیت دینی با نیازها و ویژگی‌های عاطفی فراگیران، تعارض مدرسه و خانواده در محیط یادگیری و آسیب‌های ساختاری محیط یادگیری تربیت دینی، به دست آمد. نتایج این سوال با نتایج مطالعات عسکریپور، نجفی و نوروزی (۱۳۹۹)، حبیبی خاوه (۱۳۹۸)، محمدمیرزایی (۱۳۹۴)، آقا محمدی (۱۳۹۲) و ورمیر (۲۰۱۴) هم راستا می‌باشد. در توصیف یافته‌های این سوال می‌توان بیان کرد که یکی از عوامل مهم در تربیت فرزند، محیطی است که با آن ارتباط دارد و در آن رشد می‌کند. محیط‌های مذهبی در تربیت فکری و رشد معنوی کودکان بسیار اثرگذارند. حضرت علی(ع) در خصوص تأثیر محیط در تربیت

^۴Vermeer

کودک می فرمایند: «وَإِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ. مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبِلَتْهُ فَبَادَرَتْكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَقْسُو قَلْبُكَ وَ يَسْتَغْلِلَ لُبُّكَ». در قلب بچه نارس مانند زمین خالی از بذر و گیاه هست. هر تخمی که در آن افشاندن شود بخوبی می پذیرد و در خود می پرورد، (خطاب به فرزندش حضرت امام حسن(ع) فرزند عزیز، از دوران کودکی تو استفاده نمودم و خیلی زود در پرورش تو قیام کردم، پیش از آنکه دل تربیت پذیرت سخت شود و مطالب گوناگونی عقلت را اشغال نماید». (نهج البلاغه). اولین محیطی که انسان در آن رشد می کند، خانواده می باشد. تأثیر خانواده در کودک و نقش های مهم آن در جنبه دینی، اخلاقی، عاطفی، اجتماعی و ... بسیار مهم و عظیم است. از نظر تربیت، خانواده کلاس اول پرورش کودک است. طفل مبانی زندگی را در آنجا فرا می گیرد و خوب و بد امور را از آنجا می آموزد. در رابطه با اهمیت خانواده در تربیت فرزندان، امام خمینی(ره) می فرماید که شخصیت کودکان در خانواده شکل می گیرد و خانواده از دو راه وراثت و محیط نقش اساسی خود را در پرورش کودکان ایفا می کند و نتیجه فعالیت های تربیتی والدین بالندگی همه جانبه شخصیت کودک یعنی ابعاد (دینی، عاطفی، علمی، اجتماعی و ...) است. همچنین در توصیه های اسلامی به خانواده تأکید شده که برای تربیت دینی فرزندان خود اجازه ندهند آن ها به هر محیطی وارد شوند و بر همین اساس خانواده ها باید مراقب محل تحصیل یعنی مدرسه و محل رفت آمد و کار کردن فرزندان خود باشند. کودک و نوجوانی که در محیط های گناه آلود رفت و آمد داشته یا با افراد بد و بی قید معاشرت کرده و یا همچنین بازی رایانه ای، اسباب بازی، فیلم یا داستان های نامناسب نگاه می کند و می خواند نمی تواند انسان مقیدی باشد چون به دلیل همزاد پنداری در درازمدت از این شخصیت ها الگو برداری کرده است. از سوی دیگر لازم است که محیط یادگیری مدرسه با محیط خانواده هماهنگ باشد چون عدم هماهنگی مربی و محیط خانه در تربیت دینی کودک موجب اختلال در تربیت کودک خواهد شد. لذا باید در این زمینه نهاد آموزشی و خانواده باید در رابطه با تربیت دینی کودکان هماهنگی و همکاری زیادی داشته باشند و نواقص همدیگر را در این خصوص برطرف کنند. جدایی و تضاد نظام ارزشی خانواده از نظام ارزشی آموزش علاوه بر اینکه زحمات دست اندرکاران تربیت را در نظام آموزشی به هدر می دهد؛ مطمئناً به تعمیق تربیت دینی محصلان هم نخواهد انجامید. همسو با نتایج این یافته غلام پور و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیق خود بیان کردند که در زمینه تربیت دینی فراگیران نیازمند محیطی سالم برای آموزش هستیم و همکاری والدین و مدرسه در این باره مهم است.

نتایج در ارتباط با سوال سوم یعنی چالش ها و موانع نقش مربی در تربیت دینی از دیدگاه معلمان ابتدایی، شامل، چهار دسته خوشه، عدم تخصص معلمان، ماهیت تلقینی نقش معلمان تربیت دینی، چالش ارزشی معلمان تربیت دینی و تئوری زدگی نقش تربیتی معلمان تربیت دینی بود. نتایج این یافته با نتایج پژوهش غلام پور و همکاران (۱۴۰۰)، عابد (۱۳۹۵)، شمشیر و نوذری (۱۳۹۰)، تمبک (۲۰۲۱) و ان و بارنا (۲۰۱۵) که به نقش مهم معلم در تربیت دینی دانش آموزان اشاره کردند، هم خوانی دارد. در تبیین یافته های این سوال می توان اظهار داشت که یکی دیگر از عوامل مهمی که مانع تربیت صحیح دانش آموزان در حیطه دین می شود، وجود مربیان و معلمان ناکارآمد است. مدرسه عامل بسیار مؤثر اجتماعی است. در این محیط، کودک با کودکان همسال یا بزرگتر از خود و همچنین با معلمی که مربی اوست، سروکار دارد. از آن جا که کودک در این سن نمی تواند امور را بسنجد و هدف تعیین کند، لذا بسیاری از اعمال خود را از دیگران و معلم خود تقلید می کند. چون معلم در نظر کودک عظیم ترین شخصیت می باشد. مربی می تواند اثرات سوء عوامل دیگر را نابود ساخته و هرگونه انحراف و کجروی را تبدیل به راستی و سلامت نماید. چرا که استاد و مربی، سمبل و الگوی تربیتی بوده و کودک از حرکات و افعال و اخلاق او الگو می گیرد. در این راستا محمودی (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان داد که نامناسب بودن اخلاق و رفتار دینی برخی از معلمان یکی از چالش ها و موانع تربیت دینی دانش آموزان می باشد. بنابراین نقش معلم در سازندگی یا ویرانی اخلاقی کودکان بسیار مهم است. معلم به سبب نفوذ معنوی خود، با تمام رفتار، الگوها و سرمشق هایی در اختیار شاگردان قرار می دهد و آنان از تمام حرکات و سکنتات و اشارات و حتی واژه هایی که معلم در خلال انجام وظیفه تعلیم، از آن ها استفاده

*Tambak

*Ene & Barna

می‌کند، به شدت تاثیر می‌پذیرند. به گفته داوودی (۱۳۹۸، ص ۱۲۲)، در مدرسه این معلم است که نقش برجسته‌تری نسبت به سایر عوامل دارد. با توجه به اینکه تربیت‌دینی به شناخت آموزه‌های دین، تبدیل این شناخت‌ها به باورهای قلبی و به کار بستن این باورها در رفتارهای فردی و اجتماعی تعریف شده است، معلم می‌تواند با تقویت روحیه حق‌گرایی و قدرت تفکر و تشخیص حق از باطل در دانش‌آموزان، الگودهی رفتاری به آنان و انتخاب شیوه مناسب در بیان آموزه‌های دینی و پاسخ مناسب به پرسش‌ها و شبه‌ها، دانش‌آموزان را در راستای تربیت دینی هدایت کند. اما که اگر مربی در بخش اعتقادات و اخلاقیات تربیت صحیح نیافته باشد، از دو جنبه به متربیان خود در تربیت دینی آسیب می‌رساند. اولین آسیب از حیث تاثیرگذاری اخلاقی و انتقال بینش و تفکر غلط اعتقادی به متربیان است زیرا کودکان و نوجوانان شدیداً تحت تاثیر مربی و معلم هستند و اگر رفتار ناصحیح یا اعتقاد و بینش غلط در وجود مربی رسوخ کند اصلاح آن به سختی ممکن است. چرا که آنچه در فرایند تعلیم و تربیت به متعلم انتقال می‌یابد تنها معلومات و مهارت های معلم نیست، بلکه تمام صفات، خلقیات، حالات نفسانی و رفتار ظاهری او نیز به متربیان منتقل می‌گردد. دانش‌آموز اگر چه قبلاً در محیط خانواده علوم و اطلاعاتی را کسب کرده و رفتارهایی را آموخته است اما شخصیت وی هنوز شکل ثابت به خود نگرفته و تا حد زیادی قابل انعطاف و تغییر می‌باشد (حسینی نژاد ماهانی، ۱۴۰۱).

در آخر، در رابطه با سوال چهارم یعنی معلمان مقطع ابتدایی در مورد چالش‌ها و موانع مشارکتی والدین در تربیت دینی چه دیدگاهی دارند؟ سه دسته خوشه، فقر اطلاعاتی والدین در زمینه تربیت دینی فرزندان، باورهای تربیتی مخرب در والدین و تقدم مسائل مادی بر مسائل تربیتی دینی در والدین، به دست آمد. نتایج این سوال با نتایج تحقیق رضانی (۱۳۹۸)، افشار منش (۱۳۹۷)، محمد میرزایی (۱۳۹۴)، هم راستا می‌باشد. در تبیین این سوال می‌توان گفت تربیت‌دینی فرزند یکی از عوامل مهم است، که قرآن مجید و پیامبر اسلام بدان بسیار تاکید می‌کند. پدر و مادر در این رابطه نقشی کلیدی و اساسی دارند که علاوه بر تربیت و رشد جسمی آنان، به تربیت روحی و فکر آنان نیز توجه ویژه‌ای مبذول دارند و از همان خردسالی برای تربیت روحی آنان برنامه‌ریزی نمایند که با اخلاق و مبادی دین مبین اسلام آگاهی یابند. بر اساس آیات و روایات اسلامی سرپرست خانواده اعم از پدر و مادر نسبت به تربیت دینی فرزندان و دیگر زیردستان خود مسئولیت سنگینی دارد. فطرت کودک فطرتی توحیدی و الهی است و پدر مادر موظف هستند زمینه رشد و شکوفایی این فطرت خدایی را فراهم سازند و نگذارند این ودیعه الهی دچار آفت زدگی شود. مصباح (۱۳۹۶) در این راستا بیان کرد که یکی از مهمترین وظایف دینی و اجتماعی والدین (پدر و مادر) تربیت دینی کودک است. مشکل تربیتی فرزندان را از همین جا آغاز می‌گردد که بزرگ‌ترها به جای بارور ساختن حس دینی به تحمیل کردن می‌پردازند. اعتقاد بر این است، اگر پدران و مادران روحیات غیرصحیح و غیرمنطقی را به کودکان خود انتقال ندهند کودکان با همان خلقیات فطری رشد و پرورده می‌گردند. تربیت دینی زمانی محقق می‌شود که نوجوان و جوان ما به مرحله تادیب به مفهوم حسن خلق و تخلف به اخلاق حسنه رسیده باشد. یعنی آنچه قرآن به عنوان «سوه حسنه» وجود مبارک حضرت محمد «ص» معرفی می‌نماید. باید الگوی مربی ما قرار بگیرد. یعنی همان حضور بخشیدن به قرآن و سیره معصومین (ع) در متن زندگی دانش‌آموزان. تردیدی نیست که تقویت پایه‌های اعتقادی و دست یابی به معتقدات محکم دینی که بر معرفت و آگاهی استوار باشد نشاط و شادابی زیادی به انسان عطا می‌کند. بنابراین کودکان، نوجوانان، که دارای افکار روشن و تازه‌ای می‌باشند، ایجاد زمینه‌های مناسب برای رشد و تعالی باید همراه با شعور، شادابی و فلاح فردی و اجتماعی باشد. تشویق و ترغیب متناسب با گروه‌های سنی دانش‌آموزان در مدرسه و خانه و ترتیب دادن برنامه‌های متنوع و قابل پذیرش، آرامش و اطمینان، همراه با دوستی و صمیمیت در مسیر تربیت دینی، نقشی بسیار مهم و تعیین کننده دارد.

با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود والدین، مراقب باشند که مفاهیم دینی را درست و بجا به کودکان آموزش دهند. از سخت‌گیری و غیرمنطقی جلوه دادن دستورات دینی پرهیز کنند. در تأمین نیازهای روحی و جسمی کودکان کوشا باشند. به اندازه کافی فرصت گفت و گو و صمیمت با فرزندان را ایجاد کنند. بهترین پیام کارآمدی دین برای کودکان، رفتارهای کارآمد و منطقی والدین مذهبی آنهاست. همچنین پیشنهاد می‌گردد مربیان تربیتی و معلمان دینی، به جای ظاهرسازی به درونی کردن

ارزش های دینی توجه کنند؛ زیرا تامین صورت ظاهر در آداب دینی برای نیل به اهداف تربیت مذهبی، کافی نیست. در انتخاب معلم برای تربیت دینی فراگیران به ویژگی های شخصیتی مربی، نقش الگویی، مهارت های ارتباطی، حرفه ای و شناختی دقت شود. به مدیر مدارس پیشنهاد می گردد، با توجه به نقش محیط در تربیت دینی فراگیران، محیطی سالم در مدارس فراهم گردد. همچنین با تقویت مبانی اعتقادی و روح تعبد و حفظ ارزش های دینی در میان مدیران مدارس، آموزگاران و معلمان تمام رشته ها، می توان دانش آموزان را از آفت دین گریزی نجات داد.

منابع

۱. قرآن مجید.
۲. ابراهیمی کیایی، هادی و عامریان، فاطمه. (۱۳۹۹). چالش ها و موانع تربیت دینی نسل چهارم انقلاب در گام دوم و راهکارهای رسانه ای رویارویی با آنها با تأکید بر بیانات رهبری. فصلنامه علمی- پژوهشی خانواده و پژوهش، ۱۷ (۳): ۱۲۶-۱۰۵.
۳. ادیب حاج باقری، محسن؛ پرویی، سرور؛ صلصالی، مهوش. (۱۳۹۰). روش های تحقیق کیفی. انتشارات بشری.
۴. ارنست هیوم، رابرت. (۱۳۹۸). /دیان زنده جهان. ترجمه عبدالرحیم گواهی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات علم.
۵. اشرفی سلطان احمدی، زینب؛ کیهان، جواد؛ ملکی آوارسین، صادق؛ یاری حاج عطالو، جهانگیر. (۱۴۰۰). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت دینی در دوره پیش دبستانی. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی. ۶ (۱): ۳۰-۷.
۶. افشار منش، محمود. (۱۳۹۷). موانع و تهدیدهای فرا روی همکاری خانواده و مدرسه برای ارتقا تربیت دینی دانش آموزان دوره ابتدایی از نظر کارشناسان تربیت دینی. فصلنامه معرفت، ۱۱ (۲۵۴): ۷-۸۴.
۷. افشارمنش، محمود و نوذری، محمود. (۱۴۰۰). راهکارهای همکاری خانه و مدرسه در راستای تقویت تربیت دینی دانش آموزان دوره ابتدایی. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۱ (۴): ۷-۳۰.
۸. آقا محمدی، جواد. (۱۳۹۲). بررسی نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان. پژوهش نامه تربیت تبلیغی، پیاپی ۲: ۲۶-۱۰۵.
۹. باقری، خسرو. (۱۴۰۱). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. جلد دوم، چاپ سیزدهم، تهران: انتشارات مدرسه.
۱۰. پاک سرشت، محمد. (۱۳۹۷). بررسی جایگاه تربیت اعتقادی در برنامه درسی دین و زندگی دوره دوم متوسطه و آسیب شناسی آن. مجله جامعه شناسی آموزش و پرورش، ۹ (۹): ۴۹-۶۶.
۱۱. حبیبی خاوه، اکرم. (۱۳۹۸). بررسی موانع محیطی در تربیت دینی فرزندان. مطالعات تربیتی و روانشناختی خانواده، ۱ (۱): ۱۲۱-۱۰۵.
۱۲. حسینی نژاد ماهانی، سید محمد رضا. (۱۴۰۱). آسیب شناسی تربیت دینی در کانون های فرهنگی تربیتی دانش آموزی. دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۵ (۵): ۴۷۱-۴۸۱.
۱۳. حسینی، صامیه. (۱۳۹۶). آسیب شناسی تربیت دینی در دوران معاصر و راه کارها. پایان نامه کارشناسی ارشد، جامعه المصطفی العالمیه.
۱۴. داوودی، محمد. (۱۳۹۸). نقش معلم در تربیت دینی. چاپ نهم، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۵. رضانی، حسن. (۱۳۹۸). بررسی عوامل شناختی آسیبزا در تربیت اسلامی فرزندان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه معارف اسلامی قم.
۱۶. زارع، یعقوب. (۱۳۹۸). طراحی الگوی آسیب شناسی روش های تربیتی تلقین، تحمیل و عادت از منظر اسلام، پایان نامه دکتری، دانشگاه پیام نور استان تهران.

۱۷. ساجدی، ابوالفضل. (۱۳۸۶). ابزارها و روش های آسیب زا در تعلیم و تربیت دینی دانش آموزان. مجله کتاب نقد بهار، شماره ۴۲: ۴-۳۲.
۱۸. شریعتمداری، علی. (۱۳۹۸). *تعلیم و تربیت اسلامی*. چاپ بیست و هشتم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۹. شمشیری، بابک و نوذری، مرضیه. (۱۳۹۰). آسیب های تربیت دینی کودکان مقطع پیش دبستانی از نظر متخصصان علوم تربیتی، روان شناسی، علوم دینی، ادبیات کودک و مربیان پیش دبستانی. *فصلنامه علمی تربیت اسلامی*، ۶(۱۲): ۵۱-۷۳.
۲۰. شمشیری، بابک؛ شیروانی شیرینی، علی؛ زارعی، لیلا. (۱۴۰۰). آسیب شناسی تعلیم و تربیت دینی در دانش آموزان متوسطه (از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، معلمان و دانش آموزان). *فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۹(۵۱): ۲۳۳-۲۵۱.
۲۱. صمدی، معصومه. (۱۴۰۱). بررسی علل آسیب پذیری نظام آموزشی در پرورش هویت دینی دانش آموزان. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۲۳(۹۱): ۳۳-۵۴.
۲۲. عابدی، فاطمه. (۱۳۹۵). *ارزشیابی برنامه درسی تربیت دینی: بررسی کتاب های درسی، نظرات معلمان، مدیران و مربیان پرورشی و دانش آموزان دوره متوسطه*. پایان نامه دکتری تخصصی، دانشگاه الزهرا (س)، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۲۳. عسکری، زهرا؛ نجفی، محمد؛ نوروزی، رضاعلی. (۱۳۹۹). مفهوم شناسی محیط در قرآن کریم و نقش تربیتی آن. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۸ (۴۷)، ۳۳-۶۲.
۲۴. عوض زاده، ابوطالب؛ کریمی باغملک، آیت اله؛ رضایی، صادق. (۱۳۹۹). آسیب شناسی تربیت دینی و تدوین الگویی برای دین پذیری مشتاقانه مطالعه موردی (دانش آموزان متوسطه دوره دوم استان کهگیلویه و بویراحمد). *قرآن و طب*، ۵ (۲): ۱۰۹-۱۲۱.
۲۵. غلام پور، میثم؛ عسگری، علی؛ سرزهی، زینب و مهدوی فرد، علی. (۱۴۰۰). تبیین ویژگی برنامه درسی تربیت دینی با توجه به قرآن کریم و سیره تربیتی معصومان (ع): فراترکیب بر اساس مدل اروین. *آموزه های تربیتی در قرآن و حدیث*، ۷(۱): ۱۴۸-۱۲۷.
۲۶. محمد میرزایی، مهدی. (۱۳۹۴). *بررسی موانع تربیت اسلامی در مدارس مقطع ابتدایی ناحیه ۳ استان قم سال تحصیلی ۹۴ - ۱۳۹۳*. پایان نامه کارشناسی/رشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، مجتمع دانشگاهی ولیعصر (عج) - دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
۲۷. محمودی، سیروس. (۱۳۹۷). آسیب شناسی تربیت دینی دانش آموزان دوره متوسطه دوم از نظر دبیران معارف اسلامی و مشاوران مدارس. *رهیافت فرهنگ دینی*، ۱(۳): ۹۰-۱۰۵.
۲۸. مصباح، معصومه. (۱۳۹۶). نقش والدین در تربیت دینی کودک از نظر پیامبر صلی الله علیه و آله و امام صادق علیه السلام. *فصلنامه مطالعات دین پژوهی*، ۱ (۲): ۶۱-۷۲.

۱. Aran, H., & Nayeckabir, M. (2018). Role of Parents in Religious and Social Education of Children. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 5(3), ۱۸۰-۱۹۱.
۲. Ene, I., & Barna, I. (2015). Religious education and teachers' role in students' formation towards social integration. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 180, 30-35.
۳. Gerrish, K., & Lacey, A. (2010). The research process in nursing. John Wiley & Sons.
۴. Susilawati, S., Aprilianti, D., & Asbari, M. (2022). The Role of Islamic Religious Education in Forming the Religious Character of Students. *Journal of Information Systems and Management (JISMA)*, 1(1), 1-5.

۵. Tambak, S. (2021). The Method of Counteracting Radicalism in Schools: Tracing the Role of Islamic Religious Education Teachers in Learning. *MIQOT: Jurnal Ilmu-ilmu Keislaman*, 45(1), 104-126.
۶. Vermeer, P. (2014). *Religion and family life: An overview of current research and suggestions for future research*. *Religions*, 5(2), 402-421.